

KKTC Basınında Dava ve Barış Politikalarının Günümüzdeki Durumu^{1*}

Eren Ekin Ercan

Dr. Öğretim Üyesi
Üsküdar Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Medya ve İletişim Bölümü
erenekin.ercan@uskudar.edu.tr

Abstract

Current Status of Case and Peace Policies in TRNC Press

In this study, the case and peace policies at the center of the Turkish Cypriot press and politics are examined. The first Turkish newspapers in Cyprus were both the result and the cause of the case politics since the Turkish Cypriot press was first introduced. This situation was broken with the Annan Referendum in 2004 and the TRNC press had changed and transformed in this context. Between May and June 2018, in-depth interviews were conducted with 15 newspapers, public press institutions, journalists' association and media ethics committee. A questionnaire was applied to reporters. The importance of the study is that the case concept, which has been historically at the center of the Turkish Cypriot press, is firstly considered as a field and then as a whole for the first time in terms of limitation. The highlight of the research is that stagnation in both the case and the peace politics has entered a period of self-questioning.

Keywords: TRNC, Cyprus, Case, Journalism, Press Culture

*1 * Bu makale, 2018 yılında tamamlanan "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) Basının Kültürü: Gazeteciliğin Tarihsel, Mesleki ve Etik Değerleri Üzerine Bir Alan Araştırması" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.*

DOI: 10.16878/gsuilet.492309

Résumé

Situation actuelle de procès de Chypre et des politiques de paix dans la presse de la République Turque de Chypre du Nord (RTCN)

Dans cette étude, la compréhension du procès et de la paix de la presse et de la politique chypriotes turques est examinée. La presse chypriote turque est apparue pour la première fois sous l'Empire Ottoman et les premiers journaux turcs publiés sur l'île de Chypre ont été à la fois la cause et le résultat de la politique liée au cas de Chypre. Cette situation a été rompue avec le référendum d'Annan en 2004 et la presse de la RTCN a subi des changements et des transformations dans ce contexte. Des entretiens approfondis ont été menés entre mai et juin 2018 avec les rédacteurs/responsables de 15 journaux publiés dans la RTCN, dans deux institutions publiques de la presse, le syndicat des journalistes et le comité d'éthique des médias. L'importance de l'étude réside dans le fait que le concept de procès, qui a toujours été au centre de la presse chypriote turque, est d'abord considéré comme un champ de recherche. La recherche montre qu'une période de stagnation et de remise en question dans le procès de Chypre et les politiques favorables à la paix a commencé.

Mots- clés: République Turque de Chypre du Nord (RTCN), Le cas de Chypre, journalisme, culture de la presse.

Öz

Bu çalışmada, Kıbrıs Türk basınının ve siyasetinin merkezinde yer alan dava ve barış anlayışı irdelenmektedir. Kıbrıs adasındaki ilk Türkçe gazeteler, Kıbrıs Türk basınının ilk ortaya çıktığı Osmanlı'dan itibaren dava siyasetinin hem bir sonucu hem de nedeni olmuştur. Bu durum, 2004 Annan Referandumu ile birlikte kırılmaya uğramış ve KKTC basını da bu bağlamda değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Araştırmanın yapıldığı Mayıs-Haziran 2018 tarihleri arasında KKTC'de yayımlanmakta olan 15 gazete, iki basın kamu kurumu, gazeteciler birliği ve medya etik kurulundaki editörlerle/yöneticilerle derinlemesine görüş alma gerçekleştirilmiş, muhabirlere ise anket uygulanmıştır. Çalışmanın önemi, Kıbrıs Türk basınının tarihsel olarak merkezinde yer alan dava anlayışının, ilkin saha olarak daha sonra ise sınırlılık açısından ilk kez bütünlüklü olarak ele alınmasıdır. Araştırmada öne çıkan vurgu, hem dava hem de barış yanlısı siyasette bir durgunluk, kendini sorgulama dönemine girildiğidir.

Anahtar Kelimeler: KKTC, Kıbrıs, Dava, Gazetecilik, Basın Kültürü

Giriş

Kıbrıs Türk basını, 1878 yılında Ada'nın İngiltere idaresine verilmesinin ardından ortaya çıkmış bir gazetecilik anlayışının ürünüdür. İlk bakışta Kıbrıs Türk basını tarihi açısından tarihsel bir imleç gibi görünen bu kırılma, aslında günümüze kadar etkilerini sürdüren siyasal ve ideolojik bir mücadele anlayışının basın kültürüne yansımaları da içermektedir. Ada'nın siyasal yaşamında önemli bir belirleyiciliğe sahip olan 1878 tarihi ve sonrasındaki gelişmeler dolayısıyla Kıbrıs Türk siyasal hayatı ile Kıbrıs Türk basını arasında net bir çizgi çekmek mümkün değildir. Bunun en önemli nedeni, birkaç istisna dışında, gazetelerin doğrudan doğruya Ada'nın içinde bulunduğu siyasal açmazların ya bir sonucu olmasıdır ya da gazeteler aracılığıyla bu siyasal açmazlar karşısında yürütülen mücadele anlayışdır.

Kıbrıs Türk basın tarihinin ilk döneminde ortaya çıkan gazeteler de bu mücadele meselesini göstermektedir. Kıbrıslı Türkler tarafından 1889 tarihinde yayımlanmaya başlayan ilk gazete olan Saded'in yayımlanma hikâyesi bu açıdan oldukça önemlidir. Ada'nın İngiliz idaresine geçmesinden sonra kamu görevlilerinden kimilerinin yerlerinin değiştirilmesi, kimilerinin de görevden alınmaları durumu söz konusu olmuştur. Ahmet Emin Efendi ise, bu atamalar sonucunda 1888'de Limasol Mal Müdürlüğü'ne atanmış ancak 1889'da Limasol Mal Müdürlüğü kapatılınca görevden alınmıştır. İşte Saded gazetesi de bu görevden alınmaya tepki olarak yayın hayatına başlar (Ünlü, 1982, s. 16). Kıbrıs Türk basınının ilk dönemindeki en uzun soluklu gazetelerden biri olan Zaman gazetesi de yine bir karşı çıkışın, belli bir siyasa etrafında toplanmanın ürünüdür. 1881'de, Rum Kiraathanesi'ne (Kıpriyokos Silligos) karşı kurulan Kiraathane-i Osmanî'de bir araya gelen Kıbrıslı Türk aydınlar açısından Ada hala bir Osmanlı toprağıdır; İngilizlerin Ada'daki idaresi ise geçici bir durumdur. Bu geçici süreçte, dönem itibarıyla önemli tirajlara sahip Kıbrıs Rum gazetelerine karşı bir yayın gereklidir. Ada'daki siyasal ve hukuki varlığını korumak isteyen Osmanlı'nın da maddi ve manevi desteği bu yöndedir. Tüm bunların sonucunda, Kıbrıslı Türkler tarafından kurulan ilk matbaa olan Zaman Matbaası'nda basılan Zaman gazetesi, işte bu siyasal etmenlerin bir araya gelmesinin sonucudur. Yayımlanma amaçları ise, hem Türkiye ile ilişkiler açısından hem de gazetelere biçilen misyon açısından daha sonra da devam edecek bir geleneğin habercisidir. Yayın politikasında, İngiliz idaresi ve Rum toplumu, gazetelerine yönelik "mücadele" ve "karşı duruş" vurguları ön plana çıkarken, Ada'daki Türkler ve Osmanlı ile ilişkiler açısından "ulusal bilinç", "sesini duyurmak", "anavatan" gibi vurgular kendini göstermiştir (Mert, 2003, s. 63-73). Ancak "anavatan" da yükselen muhalif seslerin Ada'da da karşılığını bulması da çok gecikmemiştir. Zaman gazetesinde Jön Türkler'in fikirlerini benimseyen yazarların "anavatan" da uyandırdığı rahatsızlık sonucunda gazeteden ayrılarak Yeni Zaman adında başka bir gazete kurmalarını, Kıbrıs Türk basınındaki ilk siyasal ayrılık olarak okumak mümkün görünmektedir. Öte yandan, önce Osmanlı İmparatorluğu'nun daha sonra ise Türkiye Cumhuriyeti'nin, Ada Türklerinin siyasallaşmasındaki başat rolü oynaması açısından da bu ayrılık oldukça önemlidir (Akgün, 2011, s. 7-11). Fakat bu karşı çıkışların dayanağı yalnızca Türkiye'yle ilişkiler değildir.

1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de sonunu hazırlayan 1963 olayları öncesinde, 1962 tarihine gelindiğinde, Kıbrıslı Elenler Ada nüfunun %80'ini oluştururken Kıbrıslı Türklerin nüfusu %18'dir. Toprak mülkiyetlerinde de yine Kıbrıslı Elenler %79.3'üne sahipken, Ada'ya geldiği tarihten itibaren ağırlıklı tarımla uğraşan Kıbrıs Türklerinde oran, her ne kadar tarımsal üretimdeki payı 12.6 olsa da, %20.7'dir. Yine emlak gelirlerinin Kıbrıslı Elenler %81.7'sine sahipken, Kıbrıslı Türkler %17.5'ine sahiptir. İhracatta Kıbrıslı Elenlerin payı, yurtdışında yaşayanlarla birlikte %93.3, Kıbrıslı Ermenilerin %6.4, Kıbrıslı Türklerin ise %0.03'tür. İthalatta da benzer rakamlar devam etmektedir: Kıbrıslı Elenler yurtdışında yaşayanlarla birlikte %91.5, Kıbrıslı Ermeniler %5.3, Kıbrıslı Türkler %3.2'dir. "Doktorların %86.1'i, diş hekimlerinin %81.3'ü, eczacıların %91.6'sı Kıbrıslı Elenlerindir (Beratlı, 2012, s. 48)."

Bu somut göstergelerle ilgili olarak, 1923'ten sonra Kıbrıs'tan İstanbul'a ailesiyle göç eden Niyazi Berkes (2016, s. 16), çocukluğundaki Kıbrıs'a dair şunları yazmaktadır:

Oradaki liberal yönetimin, desteklenen Türklere değil, asıl Rumlara yaradığını da ancak bugün açık açık görebilecek durumdayız. Rumlar arasında ticaret, gemicilik, avukatlık, doktorluk gibi serbest meslekler gelişirken; Türkler arasında yalnız memurluk, polislik, eşkıya yakalayıcılığı, kendi geleneksel mesleklerinden hocalık, imamlık, müezzinlik gibi işbölümleri gelişmişti. Türk halkının büyük çoğunluğu, Anadolu'da olduğu gibi, gittikçe fukaralaşan köylüydü.

O dönemde özellikle polislik mesleği Kıbrıs Türklerinde çok yaygındır. Ada'nın İngiliz idaresine geçmesinden sonra da bu durum devam etmiştir. Dönemin resmi kayıtlarından da görüleceği üzere, 1958 yılında seferi yedek Rum polis hiç yokken, 256 kişilik Türk polis vardır. Benzer şekilde yardımcı polis olan 70 Rum'a karşılık, 1700 kadar Türk polis vardır. Bunun arkasında ise, Osmanlı'da olduğu gibi dönemin Kıbrıs Türklerinde de kendini gösteren eğitimin yaygınlaşmaması ve bu durumun İngiliz Sömürge Yönetimi döneminde de devam etmesi bulunmaktadır. Özellikle çatışmaların yükseldiği 1950'lerin sonunda, ekonominin durgunlaşmasına ek olarak İngiliz Yönetimi'nin verdiği görece yüksek maaşlarda göz önüne alındığında, köylerinde işsizlik ve yoksulluk içinde yaşayan pek çok genç bu mesleğe yönelmiştir. Kaldı ki, bu gençler 1963 sonrasında da mücahit olarak aktif çatışma ortamında yer almışlardır (Hasgüler, 2007, s. 26-27).

Kıbrıs Türk siyasetinin Ada'da yükselişindeki en önemli aktör Dr. Fazıl Küçük; bu siyasetin üretildiği yer ise, Dr. Küçük'ün 14 Mart 1942 tarihinde kurduğu Halkın Sesi gazetesidir. Günümüzde halen yayınlanmakta olan, Kıbrıs Türk basınının en uzun soluklu ve en eski gazetesi Halkın Sesi'nde, Dr. Küçük'ün işlediği konuların genel çerçevesini ise şunlar oluşturmaktadır:

1. Türk toplumunun haklarını korumak, toplumun dertlerini dile getirmek.
2. Bağımsız olmak.
3. Sömürge idaresi ve Rum emelleri ile mücadele etmek.
4. Anavatan sevgisini ve ona bağlılığını idame ettirmek.

5. Memleketteki sanat hareketlerini destekleyip teşvik etmek (Ünlü, 1982, s. 146; KTGB, 2012, s. 225-227).

Bu anlayış 1974 sonrasında yayımlanan gazetelerde de büyük oranda devam etmiştir. Dışa dönük olarak beliren dava siyasetinin, iç siyasetteki karşılığı ise parti gazeteciliğidir. Bunun arkasında yatan neden ise, 1974 sonrasında giderek daha da tartışmalı hale gelen Kıbrıs Türk toplumunun ekonomik ve uluslararası bağlamdaki geleceğidir. Burada da öne çıkan temel ayrım, dava yanlısı bir siyaset ile bunun karşısında yer alan barış siyasetidir. Örneğin; 1975 ve 2012 yılları arasında yayımlanan 46 gazeteden 21 tanesi doğrudan parti, teşkilat, oda, sendika ya da çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından çıkarılmıştır (KTGB, 2012, s. 130-223). Dolayısıyla gazeteler, henüz çıkarken dahi bir misyon anlayışıyla, tarafsızlıktan çok belli bir açıdan haberlerin ve olayların aktarılıp, yorumlanacağı vurgusuyla yayın hayatlarına başlamışlardır.

Görüldüğü üzere, Kıbrıs Türk basınının anadamarını oluşturan milli dava ya da kısaca dava siyaseti, yüzyılı aşkın bir süre basın aracılığıyla üretilen bir siyaset olmuştur. Bu siyasetin basın alanındaki neticesi ise, dava gazeteciliğidir. Diğer bir deyişle dava gazeteciliği, 1889'dan itibaren basın yoluyla açığa çıkan mücadeleyi anlayışını hem üreten hem de o anlayış çerçevesinde kendini var eden bir pratiktir (İrvan, 2006, s. 11). Bu bağlamda çalışmanın amacı, dava ve barış politikalarının günümüz KKTC basınındaki durumunun saptanması, ortaya konmasıdır. Dolayısıyla bu araştırma, Kıbrıs Türk toplumunda öteden beri siyasetin/siyasetlerin üretilmesinde başat rolü oynayan basında, konuya dair görüşlerin irdelemesi açısından önem arz etmektedir. Kaldı ki bu bağlamda Kıbrıs Türk basınına saha ve yöntemsel açıdan bütünlüklü olarak ele alan başka bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışmanın önemi de burada yatmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada çoklu araştırma yöntemi kullanılmıştır. Eşzamanlı olarak yapılan bu nitel ve nicel çalışma kapsamında, KKTC'deki gazete ve haber kurumlarında, ağırlıklı muhabir düzeyinde çalışan gazetecilere anket uygulanmıştır. 15 gazete ve 2 basın kurumunun yanı sıra gazetecilik derneği ve medya etik kurulu çalışmanın sahasını oluşturmuştur. Toplam 20 gazeteciyle görüşülmüş, 104 gazeteciye anket uygulanmıştır. 7'li likert ölçeğinin kullanıldığı anket çalışmasında (1. Hiç Katılmıyorum, 7. Tamamen katılıyorum) toplam 104 anket uygulanmıştır. Anketleri gazeteciler kendileri doldurmuşlardır. Anketler SPSS 17 programına yüklenmiş ve elde edilen veriler çözümlenmiş, tablolastırılmıştır.

Çalışmaya katılan gazetecilerin cinsiyete göre dağılımı şöyledir: %50'si kadın, %48,08'i erkek, %1,92'si ise diğer cinsiyet kategorilerine aittir. Yaş kategorileştirilmeden ve açık uçlu olarak sorulduğundan, veriler aritmetik ortalama olarak ele alınmıştır. Yaş ortalaması kadınlarda 38,1; erkeklerde 35,2; diğer de ise 41,5 aritmetik ortalamaya sahiptir. Tüm cinsiyet guruplarının genel yaş ortalaması 37,2'dir.

Çalışmada Afrika, Demokrat Bakış, Detay Kıbrıs, Diyalog, Güneş, Haberatör, Halkın Sesi, Havadis, Kıbrıs, Kıbrıs Postası, Star Kıbrıs, Vatan, Yeni Bakış, Yeniden Nacak, YeniDüzen gazeteleriyle sahiplik, müessese müdürlüğü, genel yayın yönetmenliği, yazı işleri müdürlüğü düzeylerinde derinlemesine görüş alma gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra, Bayrak Radyo Televizyon Kurumu (BRTK) ve Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) haber kurumları da çalışmanın evreni içerisindedir. Öte yandan, KKTC Medya Etik Kurulu ve Kıbrıs Türk Gazeteciler Birliği de (KTGB), KKTC basınının kültürünü oluşturan önemli kurumlar olduklarından, her iki kurumun başkanlarından ayrıca görüş alınmıştır. Çalışma Mayıs-Haziran 2018 tarihlerinde yapılmıştır.

Görüşmelerde ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Görüşülen gazetecilerle Kıbrıs Türk basın kültürü tarihsel bağlamı içerisinde ele alınmıştır. Ortaya çıkışından itibaren gazetecilik mesleğini politik ve ideolojik bir eylemlilik olarak inşa eden Kıbrıs Türk basını gibi bir basının kültürünü tarihselliği dışında ele almaya girişmek, hem derinlemesine görüş alma da -yöntemsal olarak- veri akışının önüne geçmekte hem de o verilerin değerlendirilmesi noktasında çalışmayı yüzeysel kılmaktadır. Brinkmann'ın da (2013, s. 47) belirttiği gibi, derinlemesine görüş almanın sağladığı şey, belirlenen konunun ya da konuların açıklanması, açıklığa kavuşturulmasıdır.

Özlüce, çalışmada doymuş (saturation) örneklem amaçlanmış (Lin, 1976, s. 164), çalışmanın yapıldığı dönemde yayımlanan 19 gazeteden görüşmeyi kabul etmeyen 4 gazete dışındaki tüm basın kurumlarıyla ve gazetelerle görüşülmüş, veriler elde edilmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

Dava siyasetinin Kıbrıs Türk basını üzerinde günümüzde ne ölçüde bir belirleyiciliğe sahip olduğuna ilişkin en önemli göstergelerden birisi, her şeyden önce içine doğdukları toplumun birer öznesi olarak gazete yöneticilerinin sahip oldukları toplumsal hafızaya ilişkin örüntülerdir. Bu örüntüler ve bunların yarattığı çeşitli tanıklıklar, Agamben'in (2004, s. 17) belirttiği üzere, her ne kadar dışavurulmasa da, öznenin daha sonraki edimlerinde ya da edimsizliğinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Son derece kişisel nitelikler taşıyan bellek örüntüleri, kişiden kişiye değişiklik göstermesi nedeniyle öznel bir tavır kaçınılmaz kılmaktadır. Bunun toplumsal bağlamda en büyük etkisi ise, yaşanan ve tanık olunan tecrübelerin daha sonraki siyaset üzerinde uyguladığı baskınlıktır. Bu durum, dış politikayla ilgili bir siyasetin yaratılmasına ek olarak, aynı zamanda ve aynı derecede iç siyasette de belirleyici bir rol oynamaktadır. Kıbrıs Türk toplumu üzerinden söyleyecek olursak, kişisel tecrübeler olumlu ya da olumsuz olarak yalnızca Kıbrıs Rum toplumuna yönelik bakışa etki eden bir boyut kazanmaz; bunun yanı sıra Kıbrıs Türk toplumu içerisindeki Rum tanımındaki farklılıklara da etkide bulunmaktadır. Dolayısıyla bu, "Kıbrıs sorunu" olarak tanımlanagelen durumun geleceğine ilişkin siyasal ayrılıklarda da önemli bir yer tutmaktadır. Günümüzde, geçmişteki kadar olmasa da, Kıbrıs adasının geleceği konusunda Kıbrıs Türk siyasetinde dava ve barış siyasetlerinin iki ana ucu oluşturmasının ardında yatan da yine bu tecrübelerdir (Canefe, 2007, s. 398-399).

Bu bakımdan, Kıbrıs Türk basınının tarihsel açıdan oynadığı rol, bizatihi dava siyasetinin ürünü olarak siyasi aktörlerce çıkarılan gazetelerde, gazetecilik kültüründe yatmaktadır. Zaten hâlihazırda belli bir mücadele ve karşıtlık anlayışından gelen bir basın ve bunun özellikle 1920'lerden sonra giderek etki ettiği bir toplumun içine doğmak; daha sonra aynı toplumun başka bir toplumla belli oranlarda mekânsal ve belleksel ayrışması içinde büyümek, buna dair çevresel faktörlerin de etkisiyle çeşitli tavırlar geliştirmek; sonrasında bir siyasi hareketin içerisinde yer alarak, hatta bizzat başlatarak toplum önderi konumuna gelmek; kendi gazetenizi çıkarmak ve bu kültürü yeniden üretmek. Kıbrıs Türk siyasi kültürünün ve bununla doğrudan iç içe olan basın kültürünün yapısal dinamiği kısaca böyledir. Bu durum hem dava hem de dava karşısında yer alan barış siyaseti ve basını açısından oldukça önemlidir.

Toplumsal Bellek ve KKTC Basını

Derinlemesine görüş olarak görüşülen gazetecilerin 10'u babasının, amcasının, dayısının, dedesinin mücahitlik yaptığını söylemektedir. Gazetecilerden 3'ü ise, bizzat mücahitlik yaptığını belirtmektedir. Bu gazetecilerden biri olan, KKTC'nin sağ kitle siyasi partilerinden Ulusal Birlik Partisi'nin (UBP) gazetesi Güneş'in Genel Yayın Yönetmeni Adnan Işman (Yüz yüze görüşme, Mayıs 2018) şunları kaydetmektedir: "Çok yakınlarını şehit vermiş bir aileyiz. 21 Aralık'la başlayan süreçte çeşitli cephelerde savaşa girdim. Üniversiteden mezun olup adaya geri geldikten 2 yıl sonra Barış Harekâtı başladı, I. ve II. harekâtlara fiilen katıldım."

Belleğin siyasete etkisine ilişkin olarak, Kıbrıs Türk basınının en sağında yer alan Yeniden Nacak gazetesinin sahibi olan Aydın Akkurt (Yüz yüze görüşme, Mayıs 2018) ise şunları dile getirmektedir:

Ben 1958 yılında Yılmazköy'de doğdum. Babam boyacıydı. Annem ev hanımıydı. Biliyorsunuz köy hayatı vardı. 6 yaşına kadar Yılmazköy'de kaldım. Yılmazköy, o günkü ismiyle Şillura, Türk ve Rumlardan oluşan bir köydü. Bir kısmı Türk, bir kısmı Rum mahallesiydi. Çoğunun anlattığı gibi birlikte bir yaşam yoktu. Mahalleler, yollar, sokaklar, kahveler ayrıydı. Yılmazköy, TMT'nin² en güçlü olduğu yerlerden biriydi. Zaten TMT'nin ilk örgütlenmelerinin olduğu köylerden de biriydi. Yılmazköy, başından beri Rumların hedefiydi. Çünkü o köy, o bölgede en fazla Türkün bulunduğu köydü. Üç kez basıldı. 63'te Rumların vurduğu ilk köy biz olduk yine. Kanlı Noel'de³ Rumlar bastılar Ayvasıl'ı; soğuk bir kış gecesi idi, çok iyi hatırlıyorum. Ayvasıl'da Türk sayısı çok az olduğu için onlar bizim köye sığındı. Bağırmarlar, çığlıklar,

2 Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT), 15 Kasım 1957'de Rauf Denktaş, Burhan Nalbantoğlu ve o yıllarda Türkiye'nin Kıbrıs'taki konsolosluğunda ateşe olarak görev yapmakta olan Kemal Tanrısevdi tarafından kurulmuştur. TMT'nin kuruluş gayesi, Kıbrıs Rumlarıncı kurulmuş olan EOKA adındaki silahlı örgütün saldırılarına karşılık vermektir. TMT kurulmadan önce ise bu mücadele Volkan, Kara Çete, Kıbrıs Türk Mukavemet Birliği, 9 Eylül Cephesi, KİTEMB gibi görece daha dağınık küçük oluşumlar ile yürütülmüştür. Dolayısıyla TMT, tüm bu oluşumları tek çatı altında toplayan bir teşkilatlanmadır (An, 2003, s. 122-123).

3 "Kanlı Noel" olarak bilinen olaylar, 21-27 Aralık 1963 tarihlerinde EOKA'lılarca Kıbrıslı Türklere yönelik gerçekleştirilen bir dizi kanlı eylemi nitelendirmektedir.

ağlamalar... Ben o zaman 6 yaşındaydım. Bizi ışıkları yanmayan bir kamyonu bindirdiler. Yakında başka bir Türk köyü vardı Fotta; şimdiki adı Dağyolu. Biz o köye göçmen gittik ve erkekler köyü savunmak için kaldılar. Orada bir, iki yıl kadar kaldık; göçmen hayatı yaşadık. Sonra Lefkoşa'ya gittik ve bir evde kalıyordu belki üç aile, dört aile.

Tabii ki bunlar bir insanın şekillenmesinde, siyasi düşüncelerinin şekillenmesinde çok derin izler bırakıyor. Halklarda ve toplumlarda şuur altı denen bir olay var. Mesela bizde ninem. O anlatırdı bize Rum'un neler yaptıklarını. Bunlar şuur altında izler bırakıyor.

KKTC basınının en solunda yer alan Afrika gazetesinin Direktörü Ali Osman Tabak (Yüz yüze görüşme, Mayıs 2018) o dönem yaşadığı bir anısını şöyle aktarmaktadır:

Esir olduk. Çok ağır süreçlerdir. Sürekli kan görürsün, ölüm görürsün. Yanındaki ölür, sen öldürmeye çabalarsın. Esirlik sürecinde de sürekli "ne zaman öldürüleceğiz" bunu düşünürsün. Korku. On sekiz yaşındaydım o zaman. Liseyi bitirmiştım. Savaşı da Texas, Tommiks zannederdik. Okurduk o zaman, çocuktuk. Esir düştüğümüzde, Rumlar geldi aldı silahlarımızı. Köyde sokağa çıkma yaşağı var tabi. Herkes belli bir mahallenin içinde yaşıyor. Ben pek durmadım, sürekli kaçırdım bir şekilde ovalara. Bir gün, ikinci çıkarmanın bir iki gün öncesi, Rum komutanı Dimitri ve iki asker gidiyorlar. Ben de bunlara ateş ettim. Vuramadım. Kaçtılar. Sonra topladılar köydeki tüm erkekleri köyün meydanına. Dimitri bana dedi ki, "Sen bana ateş ettin." Dedim "Yok, etmedim." "Silah elinde patladı" dedi. "Yok öyle bir şey, yok" dedim. Dört tane otobüs getirdiler. Binin dediler. Ben de en arkaya geçtim, kendime pencere yanı seçtim. Dediler "gezmeye gideceğiz." Oysa esir kampına götürecekler. O sırada Barış Gücü geldi ve yazıyor girenleri. Dimitri'nin Türkçesi çok iyiydi. Dedim "beni neden götürüyorsun?" Bu arada 15 Temmuz'da da, Rumlar arasındaki olaylar başladığında, Dimitri gelip bize teslim olmuştu. Ben de bizim köyün dışında bir bostanımız vardı, peder bey dedi "götür kendini bostana, yemek götürün kendine." Buna her gün yemek götürürdüm ben. Bu Dimitri Makariosçuydu. 19 Temmuz'da kaçtı. Gittiğimde bulamadım. İşte sonra esir olduğumda gelen bu Dimitri'ydı. Bana "in sen aşağı" dedi. Askerlerine dedi ki, "bunun amcası esir, dayısı esir, babası esir; bu kalsın ailesinin yanında." İndim ve kaçtım. Zaten iki gün sonrada İkinci Harekât başladı. Bu arada bizi de aldılar, ikinci harekâta gelen askerlerin öncülüğüne.

Öte yandan üç gazeteci ailesinde kayıplar bulunduğunu, ikisi yakınlarının daha sonra bulunduğunu ve defnedildiğini, ancak bir gazeteci hala daha yakınına ulaşamadıklarını belirtilmiştir. Altı gazeteci ise, ailelerinde şehitlerin de bulunduğunu söylemektedir.

Hayatta kalma arzusunun sonucu ya da doğrudan ötekilik ilişkisinden kaynaklı bir girişim olarak beliren kişisel yahut toplumsal "mücadele" kültürü ve bundan kaynaklı deneyimsel farklılıklar ve tanıklıklar, üzerinde derinlikli durulması gereken bir konudur. Halbwachs (1980, s. 50-53) öznedele belleğin oluşumunda temel olarak iki boyut bulunduğunu, bunların da "bireysel bellek" ve "kolektif bellek" olduğunu vurgulamaktadır. Ancak Halbwachs bu iki bellek türünde bütünlüklü bir ayrım yapabilmek için farklı kavramsallaştırmalara gider ve bunları "otobiyografik bellek" ile "tarihsel bellek" olarak tanımlar. Otobiyografik bellek, kişinin kendisine ait tarihsel okumasını kapsayan bir bellek türüdür. Tarihsel bellek ise, kişinin kendisinden önce var olan gerçekliklere, olaylara, olgulara ilişkin edindiği bilgiler yoluyla belirginleşmektedir. Fakat bu noktada yine öznenin kendisi dışındaki çevresel faktörlerin hem otobiyografik bellekte hem de tarihsel bellekte rol oynadığı bir durum ortaya çıkmaktadır. Kaldı ki, otobiyografik belleğin, tarihsel bellek karşısındaki a priori konumu bu ayrımı ortadan kaldıran en önemli etkidir. Dolayısıyla özne için hem kendi öznel tarihi hem de kendisinden önce var olan tarihsellikler bir anlamda kişiselleştirilmiştir. Tarihsel bellek değişkenlik özelliğine sahipken, kişisel bellek değişkenlik özelliğine daha az sahiptir. Fakat bu iki bellek arasında ilişkisellik yoluyla geçişkenlikler bulunabilmektedir. Her iki bellek türündeki konsolidasyonu sağlayan ise, "sabit bellek"tir. Sabit bellek (stable memory), bir yandan öznelde kişisel olarak tecrübe edilen olayları nitelerken, diğer yandan da toplumsal ve tarihsel nitelikte önem arz eden olayları tanımlamaktadır. Buna örnek verecek olursak; çocukken babayı kaybetmek kişisel bir sabit bellek örüntüsüyken, Hiroşima'ya nükleer bomba atılması tarihsel bir sabit bellek örüntüsüdür. Ancak savaş ya da doğa felaketi gibi kitlesel durumlar nedeniyle bu ikisi konsolide olabilmektedir. Bunu sağlayan ise, sabit belleğin metaforik doğasıdır. Birbirinden farklı kişisel sabit bellekler, belli metaforik olaylarla toplumsal bir çerçeve kazanabilmektedir. Buna neden olan bazen mahremiyet dolayısıyla öznenin kendisine sakladığı sabit bellek örüntülerinin siyasal aktörlerce tanımlanması, açığa çıkarılması olabilmektedir. Böylelikle kişisellikten çıkarak toplumsal ve tarihsel bir boyut kazanan sabit bellek, aynı zamanda kişisel olanın bir katharsis'i işlevini görmektedir (Anastasio vd., 2012, s. 83-106).

Kıbrıs Türk toplumunda öncelikle kişisel olarak yaşanan tecrübeler, giderek bu tecrübeler dolayısıyla bir toplumsal zemin bulmuştur. Bu zemin ise, siyasal aktörlerce açığa çıkarılmış, kitleselleşmiş, tarihselleşmiştir. KKTC'nin geleceği konusunda dava ve barış gibi görece keskin siyasal ayrımlara karşın, KKTC basınında yerleşikleşmiş olan demokratik kültürün kökleri de burada yatmaktadır. Henüz olmamış fakat olacak olana dair görüş farklılıklarındaki keskinlikler, olmuş olan(lar)ın sabitliği karşısında büyük oranda önemsizleşmekte, akışkan bir çehre almaktadır. Tecrübeler "o kadar gerçektir ki, onlara kıyasla hiçbir şey daha gerçek olamaz (Agamben, 2004, s. 12)."

Haberatör gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Mehmet Eş (Yüz yüze görüşme, Mayıs 2018), günümüz KKTC basınındaki demokratik kültürle ilgili olarak şunları dile getirmektedir: "Davayı misyon edinmiş gazeteler var. Ama şöyle de bir durum var KKTC'ye özgü: En aşırı sağcıyla en aşırı solcu bir şeyi tartışabilirler, farklı düşünceleri olabilir ama bunun sonucunda gidip beraber kahve içebilirler."

KKTC basınındaki demokratik kültürü doğuran bir diğer unsur, KKTC'nin küçük ölçekli bir ülke olmasıdır. Bu küçük ölçekliliğin çeşitli olumsuz yönleri bulunsada, bir ada ülkesi olmanın getirdiği mekânsal bir aradalık anlayışı, KKTC basın kültüründe dahi oldukça belirleyici bir öneme sahiptir. Kıbrıs Türk siyasetinin sağ partilerinden olan Demokrat Parti'nin (DP) yayın organı Demokrat Bakış gazetesinin editörü İslam Türfent (Yüz yüze görüşme, Mayıs 2018) bu duruma şöyle açıklık getirmektedir:

İdeolojik heyecanı KKTC daha Avrupai şekilde yaşıyor. Daha şiddetsiz, daha birbirine müsamaha göstererek. Bunun nedeni ise; buradaki toplum herkesin birbirini tanıdığı küçük bir toplum olduğu için, eşini dostunu kırmama, hatır-gönül ilişkisi üzerinden yürüyor. X gazetesinin sahibi ile Y gazetesinin sahibi ilkokulda, ortaokulda arkadaşlıklar. A partisinin genel başkanı B partisinin genel başkanıyla aynı mahallelidir. Dolayısıyla şiddet konusunda karşı karşıya gelinmiyor. Sadece ideoloji. KKTC'de şunu gördüm; Meclis'te birbirlerine sert bir şekilde eleştirilerde bulunan milletvekilleri bile aynı akşam, aynı restoranda, aynı masada yemek yiyebiliyorlar. Dolayısıyla buradaki yapının küçük olmasından dolayı kaynaklanıyor bunlar.

Bu nedenle, gerek kişisel düzeyde gerekse de toplumsal düzeyde yaşanan olağanüstü tecrübeler ek olarak ada ülkesi olmanın yarattığı biz bizelik imgesi, günümüz KKTC basın kültüründeki demokratikliğin oluşmasında belirleyici bir niteliğe sahiptir. Başka bir deyişle, dava siyasetini yaratan temel dinamikler, aynı zamanda günümüz KKTC basınındaki demokratik kültürünün oluşmasında da önemli bir yer tutmaktadır. Davanın varoluşsal ve tarihsel olarak oynadığı rol, günümüzde yerini daha kültürel bir duruma bırakmıştır. Fakat uzun yıllar süren mücadelenin ve karşı tavır almaların kültür üzerinde, en azından kişisel düzeylerde hala etkileri bulunmaktadır. Babası ve abisi mücahitlik yapmış olan, o dönem amcasını kaybeden ve daha sonra "kalıntılarını" bularak defneden BRTK Haber Amiri Efdal Keser (Yüz yüze görüşme, Mayıs 2018) bununla ilgili olarak şunları söylemektedir:

Ben bu kadar yıldır bu işin içinde olmuş olmama rağmen, öyle bir noktaya geliyorum ki, haberi yazarken ister istemez sanki o savaş ortamı devam ediyormuş da, onun içindeymişsiniz de, haberi ona göre yapmanız gerekiyormuş duygusu içinde haber yapmak durumunda kalıyorum. Bunun sebebi şudur: Kıbrıs Türk halkı, 1950'li yıllardan itibaren ya da daha geriye de gidilebilir, hep savaşların içinde. 1960'lı yıllar, 1970'li yıllar hep aynı. Kimse bu travmaların üzerinde durmadı. O psikolojik etki hala devam ediyor insanlarda. Savaş psikolojisinden kurtulamadık biz burada.

Bu aşılabilirliği yaratan genel olarak, Volkan'ın da (2008, s. 102-126) örneklediği üzere, uzun yıllar süren savaş ve ardından gelen göçlerle gettoları hatlardaki korkulu bekleyişlerin, bir arada yaşama mecburiyetinden kaynaklanan sağ kalma suçluluğuna bezenmesidir. Kendi yaşamının ya da yakınlarının yaşamının her an sonlanacağına dair oluşan düşüncelerin ve kaygılı bekleyişlerin sınırında geçen

yıllar boyunca, çocuk ya da yetişkin olarak günlük yaşamın her türden rutininden yıllarca mahrum olmak, bu aşılabilirliğin en önemli nedenleridir. Kaldı ki, çalışmada görüşülen gazetecilerin büyük bölümü o yıllarda çocuk ya da ergenlik çağlarındaydı.

Burada beliren ikinci sorunsal, Ada'da barışın ya da habercilik bağlamında barış gazeteciliği pratiğinin jenerasyona dayalı bir sorun olup olmadığıdır. Başka bir şekilde ifade edilecek olursa; tanık olanların zamanla doğal olarak yerini bırakacağı tanık olmayan jenerasyonların bu anlamda ne ölçüde bir avantaj ya da dezavantajı temsil ediyor olduğudur. KKTC basınındaki gazeteciler, yeni jenerasyonun/jenerasyonların "Kıbrıslılık" olarak bilinen ortak kimliği inşa edecek barışçıl politikalarla ilişkiselliğine olumsuz yaklaşmaktadırlar. Bu kanaate temel oluşturan ise, ortak toplumsal hafızanın kendileriyle birlikte yok olacaktır.

Bizden sonra gelecek olan jenerasyonlar iki ayrı devlet üzerinde duracaklar. Çünkü bunlar ne o tarafı bilirler ne bu tarafı bilirler. Babasının malı kalmış mesela; bilmez! Rum da, Türk de artık kendi yerinde doğdu, kendi yerinde büyüdü. Bilmez diğer tarafı. Evet, kapılardan geçiş var, gidilip geliniyor. Ama yapılan çalışmalar gösteriyor ki, Rumların %70'i geçmedi buraya. Kıbrıs Türkleri ise gidip gelir (A. O. Tabak, yüz yüze görüşme, Mayıs 2018).

BRTK Haber Amiri Efdal Keser ise (Yüz yüze görüşme, Mayıs 2018), doğrudan gazetecilik pratiği açısından barış gazeteciliğinin neden KKTC'de tam olarak yerleşemediğine dair şunları vurgulamaktadır:

Mesela barış gazeteciliği diye bir şey var. Fakat yeni jenerasyondan hiç kimse savaş psikolojisini bilmez. Bana göre barış gazeteciliğinin değerini, o savaşın içinde birebir yaşamış insanlar çok daha iyi anlar. Çünkü onlar savaşın kötü yönünü doğrudan yaşamıştır. Dolayısıyla, barışı en fazla istemesi gereken kişiler, o savaşı yaşamış, o dönemden gelen gazeteciler olması gerekir ama öyle değil. Bir kısmı yapıyor, bir kısmı yapmıyor. Yapmayanlar, savaş psikolojisinin, onun yarattığı baskının çok altındadırlar. Kurtulamamışlardır.

Canefe (2007, s. 307) İngiltere'de yaşayan Kıbrıs Türkleri üzerine yaptığı çalışmasında, bu konuda daha iyimser bir noktada durmakta ve yeni kuşakların, tanıklıklar yaşamış geçmiş kuşaklara göre savaş kültüründen bir "kopuşu" temsil ettiğini, barışçıl siyasete daha yakın olduğunu belirtmektedir. Burada atlanan nokta, daha önce de belirtildiği gibi, tanıklığın dışavurulamaması dolayısıyla gerçeğin, tanığın tanıkları tarafından (yeni jenerasyonlar), tanıkların sıkıntıları düzeyine indirgenmesidir. Daha genel olarak, geçmiş bir zamanda gerçekleşmiş eylem ve durumların kitsch'leştirilmesidir. Tanıklığın yarattığı ayırım da tam olarak buradadır. Bauman (1997, s. 116-117), geçmişte yaşanan acı dolu tecrübelerle ilişkin sonradan takınılan "alaycılıkla" iç içe geçmiş alımlamaların aslında tam da aynı durumlara kapı araladığını söylemektedir. Bir anlamda "kayıtsızlığın" verdiği bir konformizmden kaynaklanan bu durum, tıpkı geçmişteki tanıklara olduğu gibi, bireylerin hem kendilerine hem de çevrelerine kon-

duramadıkları eylemlere kapı aralayan rehabetin göstergesidir. Bu nedenle Bauman, “o akıl almaz, aklımızın almak zorunda olduğu” bir gerçeklik olarak değerlendirmemiz gerektiğini önermektedir. Bu da elbette, bizatihi tanıkların mevcut durumu dolayısıyla “kötücül” olarak tanımlanan geçmişin yeniden yaşanmamasını sağlayacak koşullara yönelik gerçekçi bir değerlendirmede kendini kurmaktadır.

Barışa yönelik yıllardır süren görüşmeler ve bir türlü sonuç alınamaması, hem sağdaki hem de soldaki gazeteler ve gazeteciler tarafından dile getirilmektedir. Kıbrıs Türk siyasetinde ve o siyasette hayati konumda olan gazetelerde de bu durum farklı boyutlarıyla tartışılmakta, ele alınmaktadır. Özellikle geçmişten gelen hem dava tezindeki hem de barış tezindeki çöküş, gazetecilerce de açıklıkla dile getirilmekte, bunun nedenleri irdelenmektedir. Diğer yandan, buradaki temel sorunsal çözümü/barışı isteyip istememe değil, bunun nasıl olacağı üzerinedir: Yarım asırdır çözülemeyen kronik bir problem var. Elbette çözülmeli. Herkes çözümden bahsediyor ama nasıl bir çözüm? (C. Oruç, yüz yüze görüşme, Haziran 2018)

Görüşülen gazetelerden yalnızca Demokrat Bakış (Yüz yüze görüşme, Mayıs 2018) ve Diyalog (Yüz yüze görüşme, Mayıs 2018) gazeteleri, Türkiye'nin garantörlüğünün korunması gerektiğini, KKTC'nin tam bağımsız bir devlet olmasının önemli olduğunu ve dolayısıyla iki devletli bir çözümden yana olduklarını dile getirmişlerdir. Star Kıbrıs gazetesi ise, her iki siyasete de mesafeli yaklaşıklarını belirtmiştir. Bu iki gazete dışındaki tüm gazeteler çözüm/barış yanlısı bir tutum izlediklerini vurgulamışlardır. Milli dava siyasetinin en önemli siyasi aktörlerinden Dr. Fazıl Küçük'ün Halkın Sesi gazetesinin Genel Yayın Yönetmeni Ali Fahrioğlu da (Yüz yüze görüşme, Haziran 2018), “Kıbrıs'ta federal çözüm ve barışın olmasından yanayım” demektedir. Geline süreçte, dava siyasetini destekleyen Yeniden Nacak gazetesinin sahibi Aydın Akkurt ise (Yüz yüze görüşme, Mayıs 2018) şunları kaydetmektedir: “Bu ülkede çözümü herkes istiyor. Halkı çözümü isteyenler ve istemeyenler diye bölmek yapılan en büyük yanlış. Tabii ki çözüm olmalı; ben de istiyorum. Doğduk, büyüdük, yaşlandık ve hala devam ediyor Kıbrıs konusu. Ama nasıl bir çözüm?”

Çözüme dair Kıbrıs Türk siyasetinde ve gazetelerindeki bu değişim ve dönüşüme neyin neden olduğuna ilişkin olarak gazeteciler, 2004 yılında gerçekleşen ve Annan Planı'nı⁴ esas alan referandumun önemli bir kırılma olduğunu söylemektedirler. Havadis gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Başaran Düzgün (Yüz yüze görüşme, Mayıs 2018), referandumu dava siyasetinin etki alanının gerilemesi olarak okumakta ancak bu gerilemeden doğan siyasal boşlukta ise, barışa yönelik yapılan girişimlerin neticesi olan hayal kırıklıklarının barışçıl siyaseti de çıkmaza götürdüğünü belirtmektedir.

Bu konu gündemden düştü. Yani Kıbrıs sorunu gündemden düştü. O cepheleşmenin temel sebebi Kıbrıs sorunuydu. Neydi?

4 Annan Planı, federal çözüm içeren ve referandumda halkların onayına sunulan bir Birleşmiş Milletler çözüm planıdır. 11 Kasım 2002'de Birinci Annan Belgesi ile başlanmış ve 31 Mart 2004'te Beşinci'si ortaya çıkmıştır. 24 Nisan 2004 günü gerçekleştirilen referandum ile halk oyu sunulmuştur.

İşte görüşmeler vardı. Bir uzlaşma da oldu. Annan Planı ortaya çıktı. Referanduma gidildi. O dönemde medya açısından kötü bir dönemdi. Şahsen benim açımdan da kötü bir dönemdi. Çünkü çok kamplaşma vardı ve çok fazla gücün çarpıştığı bir dönemdi. Şimdi bu yok. Şu anda zaten Kıbrıs sorunu yok. Kıbrıs sorununu tartışmıyoruz. Bu konudaki ilk büyük travma Annan Planı'nda red çıkmasıydı. Bu çok ciddi bir toplumsal travmaydı ve hala bunun etkileri azalarak devam ediyor. O dönem Mehmet Ali Talat çok sosyalist bir Cumhurbaşkanıydı. Aynı dönem Rum tarafında komünist parti seçimi kazandı ve Hristofias Cumhurbaşkanı oldu. Dolayısıyla çok yüksek bir beklenti oluşmuştu o zaman. “İki sosyalist bu işi çözecek” dendi. Akıncı'da da “bu işi yapar” beklentisi vardı. Yine bir hayal kırıklığı yaşandı. Kendisinde de yarattı.

Çözümün gerçekleşmemesinin nedeni olarak, öncelikle Kıbrıs Rumlarının Kıbrıs Türklerini kendileriyle eşit görmedikleri düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Bu “eşit görmeme” hali ise, hem tarihsel bir milliyetçi üstünlük koşullanmasının hala geçerli olduğu şeklinde hem de Kıbrıs Rumlarının uluslararası olarak tanınmasından kaynaklanan avantajlı konumuna atıf yapar şekilde tanımlanmaktadır.

Kıbrıs'ta federal bir yapıda, iki toplumlu bir federal cumhuriyetin kurulmasını arzu ediyorum. Ama mevcut konjonktürün de buna hazır olmadığını biliyorum. Çünkü Kıbrıs'ta iki toplumun ortak bir cumhuriyette birleşmesinin önkoşulu, her iki toplumun birbirini kendisine eşit görmesidir. Şu an Kıbrıslı Rumlar Kıbrıslı Türkleri eşit görmeye, ortak görmeye yakın değillerdir. Yakın oldukları zaman, benim idealimdeki çözümün konjonktürü de o zaman hayat bulabilir. Ama şu beş, on yıllık süreçte böyle bir şey görmüyorum (E. Akkor, yüz yüze görüşme, Mayıs 2018).

Ben Kıbrıs'ta federal çözüm olması gerektiğine inanıyorum. Federal bir Kıbrıs için her şey yapılmalı; federal Kıbrıs'ın olmayacağını anlaşılabileceği noktaya kadar bu süreç tüketilmeli; olmayacaksa, olmayacağını ilan edilmesi ve belirsizlik dışında herhangi bir yola girilmesi gerektiği kanısındayım. Bu son Mont Pelerin de bir hayal kırıklığı yarattı. Radikaller artık Akıncı'yı da beğenmedi. Ben Mont Pelerin'lerin ikisine de gittim. Süreci en yakından takip edenlerden birisiydim. Rumların bir paylaşım sorunu var. “Makarios doktrini” diye bir şey vardır. Hala o psikoloji geçerli. Sürekli “işgal” vs. diyerek dünyada mağduru oynamak işlerine geliyor. Bizimle niye paylaşınlar ki! Empati yapmaya çalışıyorum; ben olsam ben de paylaşmam (R. Reşat, yüz yüze görüşme, Mayıs 2018).

KKTC Basınında Dava, Milliyetçilik, Barış

Tarihsel olarak yoğun bir politizasyon kültürüne dayanan, bunu yeniden ve

yeniden üreten Kıbrıs Türk siyaseti ve basınının üst editoryal kadrosundaki gazetecilerin, dava ve barış siyasetlerinin belli oranda çöküş dönemine girdiğine ilişkin olan bu görüşler, yapılan anket çalışmasına da farklı boyutlarla yansımaktadır.

Tablo 1. “KKTC Basınında ‘Dava Gazeteciliği’ Anlayışı Günümüzde de Devam Ediyor” İfadesine Verilen Yanıtların Örneklemde Dağılımı⁵

N=104 %	Kadın	Erkek	Diğer
Kesinlikle katılmıyorum	0,0	0,0	0,0
Katılmıyorum	3,8	12,0	0,0
Biraz katılmıyorum	7,7	4,0	0,0
Fikrim yok	21,2	52,0	0,0
Biraz katılıyorum	28,8	16,0	0,0
Katılıyorum	25,0	8,0	0,0
Kesinlikle katılıyorum	13,5	8,0	100,0
Toplam	%100	%100	%100

Tablo 1.’de görüldüğü gibi, özellikle kadın gazeteciler toplamda %67,3’lük bir oranla dava siyasetinin etkilerinin günümüzde de sürdürdüğünü belirtmektedirler. Ancak diğer yandan erkeklerde öne çıkan durum, kadınlara göre daha az bir oranda dava siyasetinin etkinliğini devam ettirdiği görüşünün yanında, %52 oranında bu konuya dair bir fikirlerinin olmadığı yönündedir. Erkek gazetecilerdeki bu durumu iki şekilde okumak mümkündür. Bunlardan ilki, “dava” siyaseti ya da “dava gazeteciliği” teriminin tarihsel bağlamına ilişkin belli bir birikimden uzak olmalarıdır. Fakat 35.2 aritmetik yaş ortalamasına ve %56’sının lisans, %30’unun yüksek lisans eğitime sahip olduğu göz önünde bulundurulacak olursa, bu mümkün görünmemektedir. İkinci ise, erkek gazetecilerin bu konuda görüş belirtmekten kaçınmış olmalarıdır. Bu noktada, anket çalışması sırasında daha genç erkek gazetecilerden bazılarının “dava gazeteciliği” terimini adliye haberciliğine ilişkin bir kullanım olarak almadığını, bu terimle tam olarak neyin kastedildiğini sorduğunu belirtmekte de yarar var. Öncelikle tarihsel, daha sonra ise Kıbrıs söz konusu olduğunda daima güncel iki temel uğrak olan dava ve barış politikalarının/anlayışlarının belli bir geleneği temsil eden derinlikli metaforik anlamlarından ayrı olarak birincil anlamıyla ele alınması, Kıbrıs Türk basını açısından oldukça ilginçtir. Hasgüler (2008, s. 3-4), “Kıbrıslılık” olarak tanımlanan ortak kimlik inşasının temelinde yatan dinamiğin dahi, sanılanın aksine farklılıkları vurgulamaktan kaçınmak değil, bu farklılıkların tarihsel olarak neler olduğunun ortaya konmasında görülmektedir. Ona göre, bilhassa Osmanlı’nın Kıbrıs’taki hâkimiyetiyle birlikte Kıbrıs’a gelen Türklerin ne tür kurumsal ve kültürel evrelerden, kırılmalardan geçtiğini incelik-

⁵ Kadın ve erkek katılımcıların yanıtlarındaki farklılıklara koşut olarak Kıbrıs Türk siyasal ve basın hayatında önemli bir yere sahip olan dava anlayışının ve bundan doğan gazetecilik pratiğinin cinsiyetler arasındaki yaklaşımının ortaya konması amacıyla tablo cinsiyete göre hazırlanmıştır.

leriyle tanımlamak, köklü ve sağlıklı politikaların yerleşmesini sağlayacaktır. Bu nedenle, dava ya da barış yanlısı olsun, Kıbrıs konusundaki her iki temel politikanın etraflıca biliniyor olması hem iç siyasette hem de dış siyasette önemli bir rol oynamaktadır.

Gazetecilik kültürü açısından ise bu durumun nedeni, konuya dair başta ailede daha sonra ise eğitim kurumlarında kendini gösteren bilgi aktarımıyla ya da doğrudan aktarmamıyla ilgili sorunlar olarak görünmektedir. Bu ilk bakışta barışa/çözümüne yönelik olumlu gibi görünse de, bilhassa KKTC’de gazetecilik mesleğinin kaçınılmaz bir bileşeni olan genel kültürel bir bilgi birikimsel kopukluğa, her meslekte olduğu gibi gazetecilik mesleğinin de kendiliğinden getirdiği ortak referans çerçevesindeki ayrışmaya, tarihsel kırılmaya işaret etmektedir. Bunun diğer bir boyutu da, erkek gazetecilerce KKTC basınının takip edilmediğidir. Çünkü ifadeden de anlaşılacağı üzere, dava gazeteciliğinin tüm KKTC basınındaki görünümü sorulmuştur. Benzer bir durum Tablo 2.’de de görülmektedir.

Tablo 2. “KKTC Basınında, Milliyetçiliği Destekleyen Bir Habercilik Yapılıyor” İfadesine Verilen Yanıtların Örneklemde Dağılımı

N=104 %	Kadın	Erkek	Diğer
Kesinlikle katılmıyorum	17,3	18	50,0
Katılmıyorum	9,6	18	0,0
Biraz katılmıyorum	13,5	0,0	0,0
Fikrim yok	21,2	38,0	50,0
Biraz katılıyorum	26,9	10,0	0,0
Katılıyorum	7,7	10,0	0,0
Kesinlikle katılıyorum	3,8	6,0	0,0
Toplam	%100	%100	%100

Tablo 2.’de de erkeklerin %38’i, KKTC basınının milliyetçi olup olmadığına dair bir fikirleri olmadığını belirtmiştir. “Fikrim yok” seçeneği bir sınır olarak alındığında, erkeklerin toplamda %26’sı belli düzeylerde milliyetçiliği destekleyen habercilik yapıldığına, kadınlar ise %38,4 oranında bunun geçerli olduğuna katılmaktadırlar. Buradaki görece dağınıklık, bir anlamda barış gazeteciliğinin KKTC basınında ne kadar hayat bulduğuna ilişkin olan Tablo 3.’te de önemli ölçüde görülmektedir.

Tablo 3. “KKTC Basınında Barışı Destekleyici Bir Habercilik Yapılıyor” İfadesine Verilen Yanıtların Örneklemde Dağılımı

N=104	%
Kesinlikle katılmıyorum	13,5
Katılmıyorum	7,7
Biraz katılmıyorum	11,5
Fikrim yok	18,3
Biraz katılıyorum	21,2
Katılıyorum	16,3
Kesinlikle katılıyorum	11,5
Toplam	100,0

Tablo 3.’te, gazetecilerin toplamda %49’u belli düzeylerde barışa yönelik bir gazetecilik yapıldığını belirtmektedir. Gazetecilerin toplam %32,7’si ise, barış yanlısı bir gazeteciliğin olmadığına işaret etmektedir. Derinlemesine görüş almada üst editöryal kadroların vurguladığı üzere, 2004 Annan Referandumu’yla birlikte başlayan süreç, öncelikle politik daha sonra ise kültürel düzeylerde çeşitli kırılmalardan geçerek barışçıl anlayışın yerleştiğini göstermektedir. Fakat görüşmelerde öne çıkan bir diğer vurgu noktası, Kıbrıs Türk toplumunun barışı istediği ancak Kıbrıs Rum toplumunun bu konuda çeşitli nedenlerden dolayı barışa, federal bir cumhuriyet fikrine henüz hazır olmadığı yönündedir. Barış gazeteciliği açısından ise Tablo 3. oldukça önemlidir.

Burada barış gazeteciliğine (peace journalism) değinilecek olursa, kavram ilk olarak 1997 yılında Johan Galtung tarafından ortaya atılmıştır. Galtung’un, dünyanın farklı yerlerinden katılan gazetecilere “Taplow Court, Birleşik Krallık Çatışma ve Barış Gazeteciliği Yaz Okulu”nda düzenlenen seminerlerde ilk olarak anlattığı kavram, daha sonra Jake Lynch’in bu seminerlerdeki tutanaklardan yola çıkarak yayınladığı “Barış Gazeteciliği Seçeneği” adlı el kitabıyla giderek önem kazanmıştır. Ardından, Lynch’in de olduğu bir grup gazeteci tarafından açılan <http://www.reportingtheworld.net/> isimli internet sitesi, uluslararası anlamda kavramın tanınmasında büyük bir rol oynamıştır. Akademik olarak ise, 2000 yılında Lynch’in McGoldrick ile birlikte Sidney Üniversitesi’nde yüksek lisans düzeyinde dersler vermesiyle yaygınlaştırılan kavram, asıl olarak 2002 yılında Toda Küresel Barış ve Politika Araştırmaları Enstitüsü tarafından düzenlenen Oxford konferansında kavramın akademisyenlere tanıtılmasıyla uluslararası niteliğine kavuşmuştur. 2005 yılında “Barış Gazeteciliği” adında bir kitap da yayınlayan Lynch ve McGoldrick, bu girişimlerin sonucunda kavramın tüm dünyaya yayılmasında öncü olmuşlardır (Çiftcioğlu, 2017, s. 1-2).

Kavramın en önemli noktasını ise habercilik söylemi, daha özelden, haber dili

oluşturmaktadır. Bununla ilgili olarak Shinar (2007, s. 5), savaş ortamında kurulan dilin okuyucuyu/izleyiciyi doğrudan doğruya savaşın sorumlularına odaklanmadığını, aksine savaşın asıl sorumlularını okuyucunun/izleyicinin nezdinde daha da dolaylıladığını vurgulamaktadır. Ona göre, bununla da yetinmeyen habercilikteki mevcut savaş dili taraflardan birini olumlarken diğerini kriminalize etmektedir. Bu bağlamda Peleg (2007, s. 7), barış gazeteciliğinin mevcut anaakım gazetecilik anlayışına/diline bir meydan okumada (challenge) kendini kurması gerektiğini belirtmekte, gazetecilikteki yerleşik dile karşı meydan okumanın ise barış gazeteciliği için kaçınılmaz olduğuna dikkat çekmektedir. Bu yeni habercilik dili, yalnızca “olan”ı aktarmakla yetinmemeli, aynı zamanda ve bundan daha çok “olabilir” olanı gözetmelidir. Bu noktada dilin neye göre belirleneceğine ilişkin bir öneri sunan Galtung ve Fischer (2013, s. 75-76), insan hakları temelli bir yaklaşımın kaçınılmazlığına atıfta bulunmakta ve taraflardan birini kriminalize etmenin insan hakları bağlamında statükocu bir bakış olduğunu, bunun ise mevcut durumu körükleyeceği için insan haklarına daha da zarar veren, bunu meşrulaştıran bir atmosferi yaratacağına işaret etmektedirler. Dolayısıyla barış ve barış gazeteciliği, yalnızca ve yalnızca, kesinlikli bir eşitlikçi perspektife, habercilik diline ve anlayışa yaslanarak mümkün kılınabilmektedir (Galtung, 2011, s. 6).

Barış gazeteciliği kavramının habercilik açısından tanımına baktığımızda ise, “editörlerin ve muhabirlerin hangi hikâyeleri başlığa çekip, onları nasıl işleyeceklerine dair seçimlerinde toplum için fırsatlar doğuracak şekilde düşünmeleri ve çatışmaları, şiddet dışı yaklaşımları değerlendirmeleri” şeklindedir. Görüldüğü üzere kavram, toplumsal barış için editöryal bir müdahalenin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ancak burada özellikle ekonomi politik olarak öne çıkan ayırım, çapraz tekelleşmenin neticesi olan, haberi sattırmayı amaçlayan piyasacı ve dolayısıyla var olan koşulların devamını sağlamaya yönelik gazetecilik ve editöryal pratiğin tersine bir müdahaleciliktir. Bu yönüyle liberal yaklaşımdaki objektiflik ve gerçeğin bir tane olduğunu öne süren anlayışın da bir eleştirisini sunan barış gazeteciliği kavramı, savaşın taraflarının yalnızca askeri ya da siyasi temsilcilerden oluşan tekilliklere ve onların söylemlerine indirgenemeyeceğini, dolayısıyla da savaş gibi birçok insanı ilgilendiren bir durumun tek bir gerçeğinin de olamayacağını vurgulamaktadır. Bu nedenle barış gazeteciliği, geleneksel gazetecilik anlayışındaki muhabirin gözlemleyici, tartışan, basitleştirici, yorumlayıcı, olay temelli habercilik rollerinin aksine; yaptığı habere katılan, haberin öznesi olan, tartışmak yerine diyalog kuran ve bunun yollarını sunan, olaylar ve kişiler düzeyine indirgemeyip, süreç temelli ve savaşın çok fazla kişiyi ve ilişkiyi ilgilendirdiğine dair bir yaklaşımı benimsemektedir (Alankuş, 2016, s. 20-25).

Bu anlamda barış gazeteciliği pratiği, geleneksel gazetecilikten dört temel noktada ayrılmaktadır. Bunlardan ilki gazetecilik rolleridir. Gazetecinin geleneksel anlayıştaki gibi yalnızca haberi yapan, dışsal bir gözlemci olması yerine, gazeteciye doğrudan haber yaptığı konunun öznesi olmasını, çözüm odaklı bir gazeteciliği benimsemesini önermektedir. İkincisi ise, gazetecilerin söylemidir. Geleneksel gazetecilikteki farklılıkları ön plana çıkaran, polemikler oluşturan bir söylemin yerine diyalog oluşturmayı esas alan, ortaklıklara vurgu yapan bir söylemin esas alınması gerektiğine işaret edilmektedir. Üçüncü temel farklılık ise, gazetecilerin yaklaşımları

noktasındadır. Buna göre, geleneksel gazeteciliğin yaptığı yüzeysel araştırmalara dayalı habercilikten ziyade barış gazeteciliğinde dikkatli ve derinlemesine araştırma ön plana çıkmaktadır. Olay değil sürece odaklanma önemlidir. Diğer bir deyişle, savaşın kendisini değil, savaş sonrası da göz önünde bulunduran bir yaklaşım tercih edilmelidir. Dördüncü ve son ayırım ise, hedef kitle yaklaşımlardır. Uzman görüşlerinden ziyade kamuoyunun görüşlerini önemseyen bu farklılık, sıradan insanların da sürece katılımını ve sesini duyurmasını savunmaktadır (Ersoy, 2009, s. 128-131). Özetle barış gazeteciliği, çatışma kültürüne karşı belli bir duyarlılıkta, tavırda ve bilinçlilikte zemin bulmaktadır (Filibeli, 2016, s. 45). Dolayısıyla, her ne kadar çalışmada gazetecilerin barış gazeteciliği pratiğine ilişkin teorik donanımları ve bu pratiğin ayrıksı uygulamaları üzerinde durulmamış olsa da, KKTC basınında barışa yönelik böylesi bir duyarlılığın olması önemlidir. Bu duyarlılığın KKTC'deki gazeteciler açısından önemini gösteren bir diğer önemli veri, toplumlararası düşmanlıkları körükleyici yayıncılığa ilişkin olarak gazetecilerin yaklaşımıdır.

Tablo 4. "Toplumlararası Düşmanlıkları Körükleyici Yayınlardan Kaçınılır" İfadesine Verilen Yanıtların Örneklemde Dağılımı

N=104	%
Kesinlikle katılmıyorum	3,8
Katılmıyorum	5,8
Biraz katılmıyorum	7,7
Fikrim yok	5,8
Biraz katılıyorum	10,6
Katılıyorum	21,1
Kesinlikle katılıyorum	45,2
Toplam	100,0

Tablo 4.'te gazetecilerin belirli düzeylerde toplam %76,9'u, toplumlararası düşmanlıkları körükleyici yayıncılıktan kaçındıklarını belirtmişlerdir. Bu veri, barışa yönelik duyarlılığın ve bu duyarlılıkların sonucu olarak çatışma kültürünü yaratacak yayıncılığa karşı KKTC basınına kesinlikli tavrını gözler önüne sermektedir. Bu duyarlılıkların tam olarak ne düzeyde tanımlandığını, açıldığını gösteren bir başka veri ise, Tablo 5.'ten de görülebileceği üzere, bunun insan hakları ve demokrasi temelli olduğudur.

Tablo 5. "Barış, Demokrasi, İnsan Hakları Gibi Değerlere Sahip Çıkılıyor" İfadesine Verilen Yanıtların Örneklemde Dağılımı

N=104	Kadın	Erkek	Diğer
%			
Kesinlikle katılmıyorum	3,8	4,0	0,0
Katılmıyorum	3,8	4,0	0,0
Biraz katılmıyorum	7,7	10,0	0,0
Fikrim yok	9,6	16,0	0,0
Biraz katılıyorum	19,3	8,0	0,0
Katılıyorum	26,9	30,0	0,0
Kesinlikle katılıyorum	28,9	28,0	100,0
Toplam	%100	%100	%100

Toplamda kadın gazetecilerin %75,1'i, erkek gazetecilerin ise %66'sı, KKTC basınında barış, demokrasi, insan hakları gibi evrensel değerlere sahip çıktığını düşünmektedir. Özellikle, haberi bizzat üreten muhabir düzeyindeki gazetecilerin bu yönde bir tavır almaları, KKTC basın kültürü açısından olumlu bir niteliktir.

Fakat son kertede, toplumuyla tarihsel ve siyasal anlamda iç içe geçmiş olan Kıbrıs Türk basınına taşıdığı barışa dair duyarlılıklar ve talepler önemli olmakla birlikte, günümüzde halen karşılığını bulamamıştır. Çabaların karşılığını bulamamasının toplumsal bağlamda yarattığı etkiyi, Türkiye'de de uzun yıllar çeşitli kademelerde gazetecilik yapmış olan TAK Müdürü Fehmi Gürdallı (Yüz yüze görüşme, Haziran 2018) şöyle dile getirmektedir:

Dava ve barış politikalarının belirleyiciliği olmasa bile basında etkisi var. Etkisi sıfırlanmış değil. Onlar mı belirleyici peki artık? Hayır değil. Dava siyasetini devam ettiren gazeteler var. Diğer taraftan da "ne olursa olsun barış olsun" görüşünü devam ettiren gazeteler var. Ama bu ikisinin ortasında gazeteler de var. Etkisi azaldı. İnsanlar usandı. Ben uzun yıllar Türkiye'de gazetecilik yaptım ve bu son Crans-Montana ve Mont Pelerin sürecinde görüşmeler devam ederken, henüz çökmemişken bile Türkiye'de haber yaptırmakta zorlandım. Bunu ben NTV'de de yaşadım, Habertürk'te de yaşadım. Kıbrıslı biri olarak çok üzerinde duruyordum. Ancak yöneticiler şunu diyordu: "Bir Kıbrıs birde AB haberlerinin reytingi çok düşük son yıllarda." Türk basınına Kıbrıs'a ve AB'ye ilgisi en yoğun 2003 ve 2004 yıllarında oldu. Çünkü bunlar birbirine bağlantılı süreçlerdi. Yani Kıbrıs'ta çözüm olacaktı ve Türkiye'nin de üyelik süreci netleşecekti, bir takvime oturtulacaktı. Bu büyük bir değişimdi; Türkiye basını ve Türk halkı için. Ama gerçekleşmedi. Önce Kıbrıs'a ilgi azaldı ardından Türkiye'nin AB süreci sıkıntıya girdi. Dediğim gibi ben bunu Türkiye'de gündem toplantısında söylediğimde, "ya şu iş çözülsün de haberini öyle yapalım" dedi iş arkadaşlarım. Bu

Kıbrıs Türk basınında da var. Ben 44 yaşındayım. Kendimi bildim bileli bir müzakere bitiyor, birkaç ay ya da birkaç yıl sonra bir yenisi başlıyor. "Tamam bu defa farklı, bu defa olacak" deniliyor, tekrar olmuyor. Neredeyse ömrümüz geçti. Hep aynı kısır döngü. Bu da insanlarda bir usanmışlık yarattı.

Bu "usanmışlık" yalnızca toplumsal bağlamda değil, KKTC basınının tümünde görülmektedir. Öyle ki, her iki politikanın en ucunda yer alan gazeteler dahi karşıtlarından bir empati çerçevesinde bahsedebilmekte, temel değerler bağlamında hakkaniyetli davranabilmektedir. Buna KKTC basınından verilecek en iyi örnek, Afrika ve Yeniden Nacak gazeteleridir. Dava yanlısı yayınlarıyla bilinen ve bunu da açıklıkla dile getiren Yeniden Nacak gazetesinin sahibi Aydın Akkurt (Yüz yüze görüşme, Mayıs 2018), KKTC gazetelerinin son yıllarda Kıbrıs konusuna dair tartışmalara sırtını döndüğünü ve piyasacı, ideolojisiz bir çizgi benimsediğini dile getirmektedir. Bu anlamda Yeniden Nacak gazetesine birlikte Afrika, Haberatör ve YeniDüzen gazetelerinin Kıbrıs konusundaki siyasi tartışmayı canlı tutan gazeteler olduklarını belirtmekte ve önemine vurgu yapmaktadır. Keskin bir barış yanlısı politika izleyen Afrika gazetesi Direktörü Ali Osman Tabak ise (Yüz yüze görüşme, Mayıs 2018), tamamen farklı yaklaşım ve ideolojilere sahip olduklarını belirterek, Akkurt'un bu konudaki haklılığına değinmektedir. Bu durum ilk bakışta demokratik bir basın kültürünün göstergesi gibi görünse de, ardaında çok daha derinlikli kırılmaları barındırmaktadır. Öncelikle dava ve barış politikalarının toplumsal anlamda ihtiyaçlara cevap verememesinin ve her iki anlayıştaki ideallerin gerçekleşmemesinin yarattığı çöküşün göstergesidir. Daha farklı bir şekilde söylenecek olursa, siyasal bir tikanıklığın ve her iki siyasal görüşü savunan kesimlerin, düşüncelerine dair sorgulamaya girmesinden kaynaklı bir demokratikliklidir.

Sonuç

Ortaya çıktığı günden itibaren bir mücadele anlayışına yaslanan Kıbrıs Türk basını ve o basının temel anlayışı olan dava siyaseti ile bunun karşısında yer alan barış yanlısı siyasetin ele alındığı bu çalışmada elde edilen veriler üç açıdan önemlidir. Bunlardan ilki, dava siyasetinde ve dolayısıyla dava gazeteciliğinde önemli kırılmaların gerçekleştiğidir. Bunun ardaında, 2004 Annan Referandumu ve sonrasındaki somut neticelerin ve girişimlerin de sonuçsuz kalması ile her iki siyasetin kendisini sorgulamaya açması bulunmaktadır. İkinci olarak, bu bağlamda dava siyasetine ilişkin genel kültürel ve jenerasyonel bir kopuşun olduğudur. Bu, hem anket sonuçlarında hem de barış gazeteciliğine ve dolayısıyla barışa dair üst editoryal kadroların görüşlerinde açıklıkla görülmektedir. Üçüncü önemli nokta, bu çalışmada pratik ve teorik açıdan ele alınmasa da, barışa yönelik bir yayıncılığın benimsendiğine ilişkin gazetecilerin niyetlerinde ortaya çıkan sonuçtur. Muhabirlerin %49'u barışı destekleyici bir yayıncılık yapmaya çalıştıklarını, %76,9'u ise toplumlararası düşmanlıkları körükleyici yayıncılıktan kaçındıklarını belirtmişlerdir. Bu durum editoryal düzeylerde de gözlemlenmiştir. Her iki veri de, bilhassa Kıbrıs Türk siyasetinin ve doğal olarak toplumunun şekillenmesinde tarihsel açıdan hayati öneme sahip olan gazetelerdeki/kurumlardaki gazetecilerce tercih edilmesi açısından önem arz etmektedir. Kaldı ki tüm bu tercihle-

rin, uluslararası anlamda halen tanınmayan ve 2004 Annan Referandumu'nda Kıbrıslı Türklerin %64,9 evet oyuna karşılık, Kıbrıslı Rumların %74,8'inin hayır oyu verdiği ve geçen on dört yıllık süreçteki girişimlerin de çeşitli nedenlerle sonuca ulaşamadığı bir ülkenin basınında gerçekleştiğini unutmamak gerekmektedir.

Kaynakça

- Agamben, G. (2004). Auschwitz'den Artakalanlar: Tanık ve Arşiv. (A. İ. Başgöl, Çev.). Ankara: Bağımsız Kitaplar.
- Akgün, S. (2011). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne Geçiş Sürecinde Kıbrıs Türk Aydınları ve Jön Türk Hareketi ile Olan İlişkileri (1865-1918). *History Studies*, 3 (3), 1-22.
- Alankuş, S. (2016). Barış Gazeteciliği El Kitabı. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- An, A. (2003). Kıbrıs nereye gidiyor?. İstanbul: Everest Yayınları.
- Anastasio, T. J., Ehrenberger, K. A., Watson, P., Zhang, W. (2012). Individual and Collective Memory Consolidation: Analogous Processes on Different Levels. Cambridge: The MIT Press.
- Bauman, Z. (1997). Modernite ve holocaust. (S. Sertabiboğlu, Çev.). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Beratlı, N. (2012). Kıbrıs'ta Ulusal Sorun. Lefkoşa: Khora.
- Berkes, N. (2016). Atatürk ve Devrimler. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Brinkmann, S. (2013). Qualitative Interviewing: Understanding Qualitative Research. Oxford: Oxford University Press.
- Canefe, N. (2007). Anavatandan Yavruvatana Milliyetçilik, Bellek ve Aidiyet. (D. Boyraz, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çiftcioğlu, V. (2017). Barış Gazeteciliği: Kıbrıs'taki Gazeteciler İçin Pratik El Kitabı. Lefkoşa: IKME ve Naci Talat Vakfı.
- Ersoy, M. (2009). Medyada Barışa Bir Şans Vermek: Kuzey Kıbrıs'ta Barış Gazeteciliği. H. Aliefendioğlu ve N. Kara, (Eds), Kuzey Kıbrıs'ta Medya ve Temsil içinde (121-140). Ankara: Dipnot.
- Filibeli, T. E. (2016). Gezi Parkı Protestoları ve Haber Dili: Barış Gazeteciliği Perspektifiyle Haber Analizleri. *Galatasaray Üniversitesi İleti-ş-im Dergisi*, 25, 39-74.
- Galtung, J. (2011). Peace and Conflict Studies as Political Activity. Thomas Matyok, Jessica Senehi ve Sean Bryne (Eds), *Critical Issues in Peace and Conflict Studies* içinde (3-18). United Kingdom: Lexington Books.
- Galtung, J. ve Fischer, D. (2013). Johan Galtung: Pioneer of Peace Research. Basel: Springer.
- Halbwachs, M. (1980). The Collective Memory (F. J. Ditter ve V. Y. Ditter, Çev.).

New York: Harper Colophon Books.

Hasgüler, M. (2007). Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu. İstanbul: Alfa Basım Yayın.

Hasgüler, M. (2008). Kıbrıslılık Kimliği: Kıbrıslı Rumlardaki Farklılaşmalar. Mehmet Hasgüler, (Ed.), Kıbrıslılık içinde (1-19). İstanbul: Agora Kitaplığı.

İrvan, S. (2006). Kıbrıslı Türk Gazetecilerin Mesleki ve Etik Değerleri. Küresel İletişim Dergisi, 1, 1-14.

Kıbrıs Türk Gazeteciler Birliği (KTGB) (2012). Kıbrıs Türk Basın Tarihi. Lefkoşa: Söylem Matbaacılık.

Lin, N. (1976). Foundations of social research. New York: McGraw-Hill.

Mert, Ö. (2003). Osmanlı Belgelerine Göre Bir Kıbrıs Gazetesi: Zaman. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, 0 (4), 61-88.

Peleg, S. (2007). In Defense of Peace Journalism: A Rejoinder. Conflict&Communication Online, 6 (2), 1-9.

Shinar, D. (2007). Epilogue: Peace Journalism – The State of The Art. Conflict&Communication Online, 6 (1), 1-9.

Ünlü, C. (1982). Kıbrıs'ta Basın Olayı (1878-1981). Ankara: Basın-Yayın Genel Müdürlüğü Yayını.

Volkan, V. D. (2008). Kıbrıs: Savaş ve Uyum: Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi. (B. Kılınçer, Çev.). İstanbul: Everest Yayınları.